

minerva_{nett}

27. august, 2009

Odd Gunnar Skagestad

Odd Gunnar Skagestad (f. 1944) er en aktiv skribent og samfunnsdebattant, og har tidligere hatt artikler i bl.a. Samtiden, Nytt Norsk Tidsskrift og Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift.

Mindretallsdemokratiet

En sikker spådom om valget er at vi uansett vil ha en regjering med et mindretall av *velgerne* bak seg. I den grad dette måtte anses som et problem, er det valgordningen som det må gjøres noe med.

Vi er i innspurten før et spennende stortingsvalg. Spenningen skyldes fremfor alt at i Norge er valg til landets lovgivende forsamling først og fremst et *regjeringsvalg*. De spørsmålene som særlig stilles, er om vi fortsatt får en flertallsregjering (presumptivt utgått av den nåværende rød-grønne koalisjon), eller om vi får en mindretallsregjering – og i tilfelle utgått fra hvilket eller hvilke parti(er).

Styringstillegg, ikke flertall

Jeg har tidligere skrevet om mindretallsparlamentarismen, og vist at en flertallsregjering av den typen vi har nå er unntaket heller enn regelen i norsk

parlamentarisk historie. Men én ting er problemstillingen mindretalls- kontra flertallsregjeringer, i betydningen regjeringer utgått av et parlamentarisk flertall i Stortinget eller ei. Et annet – mindre påaktet – forhold, er at vi i Norge historisk sett så å si aldri har en regjering utgått fra et flertall blant landets velgere. Sist det skjedde at et stortingsvalg gav regjeringen et flertall blant velgerne, var i år 1900. Da fikk Venstre 54 prosent av stemmene (det høyeste dette eller noe annet parti har hatt), og statsminister Steens ministerium kunne trygt regjere videre i visshet om å støtte seg ikke bare på et stortingsflertall men på et flertall i det norske folk.

Siden dengang har vi kun ved to kortvarige anledninger hatt regjeringer utgått av partier med et velgerflertall bak seg. Begge ganger var det tale om *samlingsregjeringer*, dannet underveis i stortingsperiodene, og ikke som direkte følger av valgresultatene. Den første var Michelsens regjering 1905-07, den andre var regjeringen Gerhardsen I, som varte i knapt 5 måneder i 1945. Men både 1905 og 1945 var tidspunkter da landet befant seg i unntakssituasjoner, i parlamentarisk og politisk forstand.

Det nærmeste en norsk regjering i senere tid kan vise til i retning av å ha et flertall i folket, var Bortens firepartiregjering, som i perioden 1965-69 kunne skilte med en velgeroppslutning på 49,5 prosent (sank til 48,9 prosent ved stortingsvalget i 1969). De øvrige flertallsregjeringer i nyere tid har hatt et enda spinklere velgergrunnlag: Gerhardsens Arbeiderparti-regjering hadde i stortingsperioden 1957-61 48,3 prosent av velgerne i ryggen, mens Willochs trepartikoalisjon i 1983-85 hadde 47,8 prosent av velgerne bak seg. Og den nåværende rød-grønne koalisjon kommer ikke stort bedre ut av det med knapt 47,9 prosent av de avgitte stemmene ved stortingsvalget i 2005.

Dette er tall som reflekterer en valgordning som tradisjonelt har gitt den største partigrupperingen (det være seg ett enkelt parti som i Arbeiderpartiets velmaktsdager eller senere koalisjonskonstellasjoner) et saftig «styringstillegg». Uten et slikt styringstillegg ville det faktisk ikke være mulig å stable på bena en flertallsregjering i et land hvor de aktuelle aktører (enkeltpartier eller koalisjoner) aldri har kunnet mønstre noe flertall blant primærvelgerne.

Udemokratisk?

Hvor interessant – ennsi viktig – er egentlig dette? Det betyr først og fremst at vårt lovpriste og på mange måter velfungerende demokrati i realiteten er et *mindretallsdemokrati* - uansett om vi i en gitt periode skulle slumpe til å ha en flertallregjering. Det betyr at vi har et politisk system som konsekvent medfører at folkeflertallet tilsidesettes når samfunnets kommandohøyder besettes. Men er det *udemokratisk*?

For å hjelpe på vår innsikt i slike spørsmål kan det stundom være nyttig å anlegge et komparativt perspektiv. Mange vil huske at omstendighetene omkring valget av George W. Bush til USAs president i år 2000 utløste omfattende negative kommentarer – tildels kraftige fordømmelser – verden over. En sak for seg var viderverdighetene knyttet til stemmeopptellingen i Florida. Men ikke minst stilte mange seg spørsmålet om hvordan det var mulig at den kandidaten som vitterlig vant færrest stemmer, ble tilkjent seieren? Vanlig oppfatning av riktig og galt tilsa at dette måtte være riv, ruskende galt – om ikke regelrett fusk og fanteri, så iallfall simpelthen galt. Aftenposten gav uttrykk for manges oppfatning da den på lederplass kategorisk forkynte at «Gore var den moralske vinner, med over en halv million flere stemmer enn Bush». Men da den rød-grønne flertallsregjeringen ble dannet i 2005 med mindre enn 48 prosent av de avgitte stemmene ved stortingsvalget, var det ingen som av den grunn snakket om valgets «moralske» vinnere eller tapere. Og hvorfor skulle man vel det – dette kunne vel ikke sammenlignes med amerikanernes presidentvalg?

Det går an å prøve. Om vi jevnfører 2000-valget i USA med 2005-valget i Norge, er de konstitusjonelle og formelle forskjellene åpenbare: I USA hadde man et valg av statssjef, i Norge valg til den lovgivende forsamling. Ser man imidlertid bort fra formalitetene, var *realiteten* i begge tilfeller at det fant sted et *regjeringsvalg*. I begge land skjer dette ad indirekte vei. I USA stemmer primærvelgerne på de valgmenn som i sin tur representerer sine respektive delstater i det valgmannskollegium som velger presidenten. Og fordi USAs president ikke bare er statsoverhode, men også regjeringssjef, er hele denne prosessen – ikke bare til syvende og sist, men i bunn og grunn, og likesom i Norge – et *regjeringsvalg*. Da Norge til forskjell fra USA ikke er en forbundsstat, er den tilsvarende prosessen her et ledd kortere: Hos oss stemmer elektoratet på partilister til Stortinget, og i henhold til innarbeidet parlamentarisk

praksis vil regjeringen kunne bli sittende eller bli skiftet ut avhengig av det mandatgrunnlaget som stortingsvalget har skapt.

Bjelken i eget øye

For USAs vedkommende hører det til sjeldenhetene at en presidentkandidat som har fått færre primærstemmer enn sin fremste motkandidat, blir valgt. Det skjedde med Bush i år 2000, men da måtte man gå tilbake til valget av Rutherford Hayes i 1876 for å finne noe tilsvarende. I USA er et regjeringsvalg hvor vinneren får færre stemmer enn taperen et eklatant *unntak*. I Norge er dette *normalsituasjonen*, uten at noen dermed kommer på tanken om å utrope den ene eller den annen part til valgets «moralske» vinner eller taper. Eller kanskje nettopp derfor, normalsituasjonen aksepteres glatt fordi den er normal – og derfor også den moralsk foretrukne.

Som den selvgode fariséer som så splinten i sin brors øye men ikke bjelken i sitt eget, ser vi og fordømmer vi lytene i andres politiske systemer, uten å reflektere over at vårt eget system har sammenlignbare skavanker – om man nå velger å oppfatte dem som dét. I politikens verden – som i så mange andre av livets tilskikkelser – vil *det tilvante* være det «riktige», mens det uvante er «feil».

Forfatteren av disse linjer skal avstå fra å spå de nærmere detaljer med hensyn til utfallet av årets stortingsvalg. Ett resultat kan man imidlertid allerede nå trygt forskuttere: Vårt politiske system vil i hovedtrekkene bestå, hvilket betyr at når valget er vel overstått, vil vi fremdeles leve i et *mindretallsdemokrati*. Og slik vil det fortsatt være så lenge vi er komfortable med dagens valgordning.

- Odd Gunnar Skagestad (f. 1944) arbeider til daglig i UD. Han er en aktiv skribent og samfunnsdebattant, og har tidligere hatt artikler i bl.a. Samtiden, Nytt Norsk Tidsskrift og Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift.